Member since 2018
JM13714

*Spotkania / dyskusje / polemiki*

Izabela Kamińska-Jatczak*

# *Myśląc o transformacjach*: sympozjum naukowe (Łódź, 23.05.2019)

**Abstrakt**

Artykuł dotyczy problematyki myślenia o transformacjach i stanowi syntezę wypowiedzi wygłoszonych podczas sympozjum poświęconego temu zagadnieniu. Ideą prezentowanego namysłu jest poszukiwanie narzędzi intelektualnych (konceptów) pozwalających na uchwycenie złożoności procesów transformacji zachodzących nieustannie w życiu człowieka.

**Słowa kluczowe:** myślenie o transformacjach – Transwersalna Analiza Aktywności – tworzenie dyskursu o transformacjach – narzędzia (koncepty) analizy transformacji.

## *Thinking about Transformations*: A Scientific Symposium (Lodz, 23.05.2019)

**Abstract**

The article deals with the issue of thinking about transformations and is a synthesis of statements made during a symposium on this issue. The idea of this reflection is to search for intellectual tools (concepts) that allow us to grasp the complexity of transformation processes that constantly occur in human life.

**Keywords:** thinking about transformations – Transversal Analysis of the Activity – creating discourse about transformations – tools (concepts) for transformation analysis.

* Katedra Pedagogiki Społecznej Uniwersytetu Łódzkiego.



http://dx.doi.org/10.18778/2450-4491.08.23

1. Tekst stanowi syntezę głównych wątków, jakie pojawiły się w trakcie wystąpień wygłoszonych podczas sympozjum poświęconego problematyce myślenia o transformacjach[1]. Autorka opracowania w sposób syntetyczny zreferowała wykłady wprowadzające w problematykę transformacji, wygłoszone przez Jeana-Marie Barbiera oraz Lecha Witkowskiego, a także głosy rozpoczynające dyskusję panelową, która odbyła się w drugiej części sympozjum[2]. Jest to relacja zwracająca uwagę jedynie na stanowiska, które stały się przyczynkiem i stymulatorem szerszej dyskusji, jaka miała miejsce w gronie badaczy, nauczycieli i studentów zainteresowanych problematyką transwersalnej analizy aktywności[3]. Przedstawienie całej dyskusji i jej dynamiki planowane jest w osobnym tekście.

2. Jean-Marie Barbier wygłosił wykład – *Penser les transformations* (*Myśląc o transformacjach/Myśląc – transformacje*) nawiązujący do najnowszej pracy pod jego współredakcją na temat paradygmatu myślenia o aktywności z perspektywy transformacji (Barbier, Durand 2018). W wystąpieniu wybrzmiała teza, iż współczesne oczekiwania społeczne związane z kulturami działania (na przykład z kulturą działania profesjonalnego) skłaniają do tego, by myśleć o transformacjach, a z drugiej strony, dostrzegalne są trudności mentalne, stanowiące wyzwania, aby rzeczywiście myśleć w paradygmacie transformacji.

Współczesne oczekiwania społeczne, które pojawiają się w wielu kulturach działania – na przykład w doradztwie, towarzyszeniu, coachingu, kształceniu, pracy socjalnej – są związane z dyspozytywem profesjonalizacji. Pojęcie profesjonalizacji można opisać jako wymóg społeczny ciągłej transformacji kompetencji w stosunku do stałej transformacji aktywności. Wymóg profesjonalizacji sprawia, że konieczne staje się myślenie o transformacji, o powiązaniu transformacji aktywności z transformacją osób.

[1] W dniu 23 maja 2019 r. na Wydziale Nauk o Wychowaniu Uniwersytetu Łódzkiego odbyło się sympozjum naukowe zatytułowane „Myśląc o transformacjach", zorganizowane przez Katedrę Pedagogiki Społecznej UŁ. Gościem honorowym był Jean-Marie Barbier, emerytowany profesor Conservatoire Nationale des Arts et Métiers (CNAM) w Paryżu. Było to wydarzenie towarzyszące uroczystości wręczenia profesorowi Jeanowi-Marie Barbierowi Medalu Universitatis Lodziensis Amico (Przyjaciel UŁ). Sympozjum stanowiło symboliczne uświetnienie dwudziestolecia współpracy profesora z Katedrą Pedagogiki Społecznej Wydziału Nauk o Wychowaniu Uniwersytetu Łódzkiego, która trwa nieprzerwanie od 1999 r.

[2] Przytoczone wypowiedzi zostały uprzednio poddane autoryzacji.

[3] Tekst, co zostało zasygnalizowane we wstępie, nie jest dokładną relacją rekonstruującą treść poszczególnych wypowiedzi oraz bieg dyskusji, która została nimi wywołana. Niniejsze opracowanie ma za zadanie przytoczyć w syntetycznej formie wystąpienia wprowadzające do szerszej dyskusji, mającej miejsce podczas sympozjum poświęconego problematyce transformacji. Z tego względu pominięto fragmenty zawierające pytania, komentarze uczestników sympozjum, które miały miejsce po zakończeniu wykładów, a także, co należy szczególnie odnotować, które pojawiły się w części poświęconej dyskusji panelowej. Mająca miejsce dyskusja panelowa miała dynamiczny charakter. Oprócz przytoczonych w tekście wystąpień wprowadzających, zawierała również przestrzeń przeznaczoną na wypowiedzi – reakcje wywołane głosami publiczności oraz innych panelistów. Z tego względu niniejszy tekst należy traktować jako zwiastun pełnego zapisu dyskusji dotyczącej problematyki transformacji i jednocześnie zachętę do zainteresowania się głównymi wątkami, jakie wybrzmiały podczas spotkania naukowego poświęconego temu zagadnieniu.

Myślenie o transformacjach natrafia jednak na pewne trudności. Mówimy o transformacjach w sposób wyrażający dyrektywną intencję, zawierający szczegółowy opis zadań, który z góry narzuca określone wymogi, na przykład autonomii, subiektywności. Taki dyskurs nie uwzględnia złożoności procesu tansformacji, z której, między innymi, wynika to, że czynimy przeciwnie w stosunku do deklaracji oraz nasze działanie jest różne od zaplanowanego projektu. W dyskursie na temat transformacji utrzymujemy rozróżnienie między teorią a praktyką, między myśleniem a działaniem. Nie uwzględniamy tego, że samo myślenie jest działaniem, w którym dokonuje się transformacja reprezentacji mentalnych.

Posiadamy utrwalone wzory myślenia w kategoriach deterministycznych, przyczynowo-skutkowych, linearnych, utrudniające dostrzeganie i uwzględnianie cech procesu transformacji, takich jak m.in. powiązanie/pożenienie, uwspólnienie transformacji, równoczesność, plastyczność funkcjonalna, konsubstancjalność.

Mylimy przedmiot do myślenia (idee, byty otaczającego nas świata) z przedmiotem myślenia (koncepty/narzędzia, za pomocą których się myśli, na przykład: pojęcie „habitusu/schème", „zmiennych strukturalnych/pattern variables") (Barbier 2016: 35–36)[4]. Przedmioty myślenia podzielane między wyodrębnione dyscypliny naukowe przedstawiane są jako byty świata, a nie jako narzędzia do myślenia o tych bytach. Konsekwencją jest tworzenie dyskursu naukowego podzielonego w obrębie wyraźnie określonych przedmiotów zainteresowania, w którym nie powstaje międzydyscyplinarny (interdyscyplinarny) czy nawet transwersalny namysł.

Koncept transformacji należy traktować jako przedmiot myślenia – narzędzie pozwalające transponować reprezentacje o transformacjach w świat dyskursu. Inne koncepty (narzędzia), które mogą być użyteczne w procesie myślenia o transformacjach, to „przepływ", „bieg", „zmiana".

Można podać przykłady ujęcia aktywności w kategoriach transformacji. Na przykład, afekty sprzyjają transformacjom tendencji aktywności podmiotów następującym w trakcie aktywności, poprzez nią i dla niej (tamże: 41–43). Emocje mogą wyrażać transformację konstrukcji sensów formułowanych wokół własnej aktywności, która wpływa na zmianę przebiegu dalszej aktywności (tamże: 70–73).

Uczucia wiążą się ze świadomością związku reprezentacji tożsamościowej (siebie) z reprezentacją aktywności/działania. Różnica między obrazem siebie danym drugiemu i obrazem o sobie, jaki od niego otrzymuję, wzbudza silne uczucie, jak na przykład nienawiść, miłość. Uczucia odpowiadają transformacjom stosunków, jakie podmioty ustanawiają z ich konstrukcjami tożsamościowymi (tamże: 235–236).

W procesie tworzenia dyskursu o transformacjach trzeba mieć na uwadze rozróżnienie pomiędzy słownictwem działania a słownictwem pojmowalności działania (tamże: 205–210). Są to dwa różne dyskursy. Słownictwo działania zawiera

[4] Wątki poruszane przez Jeana-Marie Barbiera w trakcie wykładu zostały odniesione do wydania polskiego *Leksykonu analizy aktywności* (2016) w celu ułatwienia czytelnikowi zrozumienia prezentowanych treści.

pojęcia uruchamiające/mobilizujące, sprzyjające zaangażowaniu w działanie. Słownictwo działania nie jest narzędziem myślenia o transformacjach, ale przedmiotem do myślenia (analizy). Natomiast słownictwo pojmowalności działania jest zorientowane na analizę, identyfikację, interpretację procesu transformacji. Można to wyjaśnić w następujący sposób. W języku działania kształcenie/uczenie się oznacza, że ludzie są autonomiczni. W języku pojmowalności działania kształcenie jest związane z intencją wykształcenia nowej możliwości podatnej na wykorzystanie w świecie rzeczywistym. Propozycja wychodząca naprzeciw wyzwaniom, jakie stoją przed myśleniem w paradygmacie transformacji, może dotyczyć przyjęcia hipotezy, iż aktywności są nieustannymi transformacjami świata, powiązanymi z transformacjami podmiotów przekształcających ów świat. Przedmiotem namysłu staje się poszukiwanie związków pomiędzy transformacjami pożenionymi/powiązanymi (*transformations conjointes*) oraz analiza współzależności transformacji zachodzących między przestrzeniami aktywności (tamże: 37–38). Myślenie o transformacjach wymaga uwzględnienia kwestii równoczesności transformacji, ich powiązania i współzależności. Do myślenia w paradygmacie transformacji mogą być pomocne pojęcia – narzędzia, takie jak przesunięcie funkcjonalne, plastyczność funkcjonalna, transformacje między przestrzeniami aktywności (asocjacja, koniunkcja).

Przesunięcie funkcjonalne obrazuje następujący przykład. Kiedy oceniam, kieruję się celami, które służą analizie potrzeb i wynikają z tej analizy. Cele są jednocześnie rezultatem oraz środkiem do prowadzenia analizy. To co jest wynikiem jednej aktywności, staje się środkiem dla realizowania kolejnej aktywności.

Plastyczność funkcjonalna zachodzi wtedy, kiedy organ zmienia dotychczasową funkcję. Na przykład, pewne komórki mózgu, które zostały zniszczone, zastępują/wspomagają inne komórki mózgu w ich funkcjach. Organizm ludzki cechuje plastyczność funkcjonalna.

Transformacje zachodzące między przestrzeniami aktywności można zauważyć na przykładzie asocjacji i koniunkcji. Asocjacja ma miejsce, kiedy dwie przestrzenie aktywności łączą się bez naszej decyzji ich połączenia. Natomiast koniunkcja zachodzi, kiedy świadomie/intencjonalnie łączymy ze sobą różne aktywności. Na przykład sztuka jest przykładem komunikacji i ekspresji.

3. Kontynuując problematykę transformacji, Lech Witkowski wygłosił kolejny wykład zatytułowany – *O transformacjach w porządku oscylacji strukturalnej – wyzwania pedagogiczne.* Wystąpienie było próbą udzielenia odpowiedzi na trzy pytania: (I) jak jest możliwe refleksyjne pogłębianie analizy działania, (II) jak na działanie można patrzeć z perspektywy świadomości metodologicznej po przełomie antypozytywistycznym w humanistyce, (III) jaką wizję złożoności działania niesie ze sobą uwzględnianie procesów oscylacji, jakie dają o sobie znać w obszarze napięć strukturalnych występujących w działaniach.

W odpowiedzi na pytanie pierwsze Witkowski odniósł się do teorii przeszkód poznawczych Gastona Bachelarda (1969), by sformułować perspektywę związaną

z uwzględnianiem oraz przełamywaniem barier poznawczych wpływających na jakość reprezentacji mentalnych. Interpretując teorię Bachelarda, w trosce o realizm poznawczy w działaniu oraz Lacanowską realność (reél), która opiera się aktywności (Lacan 1982), można określić statusy/poziomy konstruowanych reprezentacji poznawczych i wynikające z nich ograniczenia w naszym działaniu, które warto przezwyciężać. Dążenie do przełamywania barier poznawczych, w trosce o jakość tworzonych reprezentacji, wymaga wysiłku opierania się naiwności poznawczej, wykraczania poza iluzję przyczynowo-skutkowych zależności, by dostrzec złożone, rzeczywiste związki wyjaśniające nasze zaangażowanie. Trzeba zdawać sobie sprawę z niebezpieczeństw wynikających z instrumentalizacji reprezentacji, która dokonuje się, na przykład, poprzez stosowanie narzędzi pomiaru czy parametryzacji. Należy podejmować wysiłek zrozumienia własnego uwikłania w to, co Bachelard nazywa solidarnością pojęciową stanowiącą podłoże narzucających się ram interpretacyjnych, które nie są problematyzowane, co w rezultacie ogranicza gotowość do reagowania na złożoność interakcji w działaniu. Wbrew tradycji kartezjańskiej warto pielęgnować w sobie otwartość na złożoność świata działania, często ontologicznie paradoksalną, która wykracza poza narzucone ramy, zakresy. Trud przełamywania barier poznawczych wiąże się również z gotowością na transformację poznawczą nadającą nową jakość etyczną działaniu. Taka gotowość wymaga wysiłku zerwania z wcześniejszym nastawieniem i uwzględniania założeń rozproszonych, zakazanych, niemożliwych.

W drugiej części wykładu została rozwinięta kwestia działania wynikającego ze świadomości metodologicznej zgodnej z duchem antypozytywistycznym. Z tej perspektywy status teorii można określić jako „hipotetyczną reprezentację pojęciową inwariantów doświadczenia". Oznacza to, że teoria pełni funkcję reprezentacji, która identyfikuje dany zakres doświadczenia. Przy czym jest to reprezentacja (teoretyczna) transformacji wciąż otwarta na tworzenie/identyfikowanie nowych „inwariantów doświadczenia", które odpowiadają procesom przekraczania, unieważniania, uczenia się na błędach, oporowi, zmienności sytuacyjnej, jakie zachodzą w działaniu. Istotne jest pozyskiwanie wiedzy wynikającej z doświadczenia, a co za tym idzie, analiza własnych nastawień, uwzględnianie reakcji na nie ze strony adresata oddziaływań, rewidowanie naszych wyobrażeń i sposobów działania, indywidualizacja stosowanych odniesień teoretycznych spełniających funkcję wyjaśniającą. Rozumienie działania po przełomie antypozytywistycznym oscyluje w układzie między antycypowanymi nastawieniami a efektami nieprzystającymi do podejścia wyjściowego, które trzeba umieć zmieniać. Tę ideę etyki sytuacyjnej zawiera esej Leszka Kołakowskiego – *Pochwała niekonsekwencji* (2010).

Trzecie poruszone zagadnienie dotyczyło epistemologii złożoności, z której wynika uwzględnianie procesów oscylacji występujących w logice i dynamice działania. Warto zwrócić uwagę na perspektywę ontologii MIĘDZY, która tłumaczy złożoność działania profesjonalnego w obszarze struktur zdecentrowanych, jak mówi Jacques Derrida (1970). Najczęściej nie chodzi o oscylowanie wokół jednego,

niezmiennego celu. Cel również staje się inwariantem i podlega dynamice transformacji zachodzącej w przebiegu działania. Działanie często nie przebiega w jednym kierunku, bo i on podlega transformacji, kiedy dochodzą do głosu sprzężenia pozornie sprzecznych czynników czy biegunów, występujących w napięciu między sobą, co wynika z dwoistości strukturalnej. Szczególnie w wymiarze profesjonalnym mamy do czynienia z odpowiedzialnością etyczną uzasadniającą poszukiwanie niekonsekwentnego, oscylującego pomiędzy skrajnościami, ale etycznie uzasadnionego sposobu działania. Na tę kwestię zwracał uwagę Robert Merton (2002), pisząc o ambiwalencji socjologicznej wynikającej ze sprzężenia norm profesjonalnych – bliskości i dystansu, z której wynika oscylacja pomiędzy skrajnymi normami określona jako „detached concern", czyli „zdystansowana troskliwość/troskliwe zdystansowanie". Wspomniana ambiwalencja nie tyle wskazuje na rozdwojenie, co na zdwojenie odpowiedzialności, zadań, powinności, uwarunkowań, a zwłaszcza niebezpieczeństw w działaniu. Przykładem jest Odyseusz stojący przed pułapką Scylli i Charybdy. Witkowski porusza kwestie dwoistości, napięć, oscylacji wynikających ze złożoności struktury działania w *Przełomie dwoistości w pedagogice polskiej* (2018), w *Humanistyce stosowanej. Wirtuozeria, pasje, inicjacje* (2018), również w *Versus. O dwoistości strukturalnej faz rozwoju w ekologii cyklu życia psychodynamicznego modelu Erika H. Eriksona* (2015).

4. W drugiej części sympozjum odbyła się dyskusja panelowa zatytułowana *Transformacje transformacji, czyli o pojmowaniu aktywności w polu praktyki* z udziałem: prof. Jeana-Marie Barbiera (Conservatoire Nationale des Arts et Métiers w Paryżu); prof. Lecha Witkowskiego (Akademia Pomorska w Słupsku), dr. Marcina Kafara (Uniwersytet Łódzki), dr Izabeli Kamińskiej-Jatczak (Uniwersytet w Ostrawie/Uniwersytet Łódzki), dr hab. prof. UŁ Anny Walczak. Rolę moderatora pełniła prof. Ewa Marynowicz-Hetka (Uniwersytet Łódzki). Celem dyskusji była refleksja nad możliwościami spożytkowania propozycji transwersalnej analizy aktywności, opracowanej przez Jeana-Marie Barbiera, dla rozwoju własnego, jak i prowadzonych badań oraz krytyczny namysł prowadzony w odniesieniu do innych stanowisk podejmujących analizę mechanizmów powiązanych procesów transformacji *versus* aktywności.

Ewa Marynowicz-Hetka wprowadziła do dyskusji i zreferowała najważniejsze przesłanki, które zostały skonstruowane w porozumieniu z panelistami. Po pierwsze, Transwersalna Analiza Aktywności (TAA) stanowi metakoncepcję analizy pola aktywności ukierunkowaną na odkrywanie licznych, pożenionych/powiązanych związków między przestrzenią mentalną, wyobrażeniową, dyskursywną i działaniową (performatywną). Po drugie, TAA posiada swoistą strukturę konceptualizacji, przypominającą sieć, umożliwiającą odczytywanie różnokierunkowych połączeń, występujących pomiędzy poszczególnymi pojęciami, które ją konstytuują. Po trzecie, transformacje ujmuje się jako spiralnie i wielokrotnie złożony proces zmian/melioracji aktywności, który przebiega w postaci licznych powiązań tworzą-

cych „pętlę" (Barbier 2016: 232–233), „warkocz" (Marynowicz-Hetka 2016: 44; Nawroczyński 1947) aktywności obejmującą aktywności mentalne, dyskursywne i działaniowe. Po czwarte, namysł nad procesami transformacji zachodzi w przestrzeni: mentalnej, którą uruchamiamy wówczas, gdy myślimy o (procesie, przebiegu) aktywności swojej lub drugiego; przestrzeni wyobrażeniowej, gdy obmyślamy aktywność, i przestrzeni dyskursywnej, gdy komunikujemy o podjęciu (przebiegu) aktywności. Po piąte, proces transformacji „nie przebiega według linearnego procesu wnioskowania przyczynowego" (Barbier 2016: 230), ale w postaci licznych powiązań, połączeń spiralnych, swoistej „pętli aktywności" mentalnych, dyskursywnych i działaniowych. Po szóste, aktywność rozumiana jest jako „proces postrzegania i transformacji świata oraz siebie przekształcającego świat, w którym i poprzez który jednostka wchodzi w relacje ze swym otoczeniem" (tamże: 46). Po siódme, aktywność jest rozumiana jako „transformacja transformacji" (tamże: 35–38; Durand 2017: 35), co pozwala na: „analizowanie istoty ludzkiej i jej specyficznych sposobów istnienia w różnorodnych transformacjach" (Durand 2017: 37). Ten związek strukturalny (*couplage*) stale się przekształca i zmienia, jest elastyczny i można w nim znaleźć nisze, w których zachodzą transformacje bezszelestne (Marynowicz-Hetka 2018; Jullien 2017). Po ósme, aktywność można ujmować jako transformację transformacji pozwalającą na podkreślenie dynamiki konstruowania tożsamości *ipse*, stawania się, bycia sobą. Po dziewiąte, pojmowanie aktywności w polu praktyki wyraża proces powstawania reprezentacji oraz wypowiedzi, które mogą przyjmować status wiedzy na temat aktywności i stanowić punkt wyjścia lub ramę dla dalszych aktywności. Po dziesiąte, pojmowanie transformacji jako kulturowo-podmiotowego procesu tożsamościowego powoduje rozmywanie znaczenia kategorii „różnicy". W tym procesie kategoria różnicy jest relewantna, dlatego należy poszukiwać znaczenia różnicy w procesie doświadczania atopii – obcości/inności, który można rozpoznać w strukturach działania podmiotu.

Dyskusję rozpoczęła Anna Walczak, która mówiła o znaczeniu kategorii *różnicy* w kontekście transformacji, jaką jest proces doświadczania, stawiając jednocześnie tezę, że jest to kategoria relewantna w tym procesie.

W wypowiedzi zostały zarysowane perspektywy pojmowania „różnicy". Tę kategorię można rozumieć jako bliskoznaczną z określeniem granicy/graniczności i jej przekraczania – „znoszenia" różnicy lub budowania różnicy, odróżniania, różnicowania. Kolejne rozumienie dotyczy świadomości różnicy, jej wymiaru ontologicznego wpisanego w przestrzeń intersubiektywną. Często jesteśmy obojętni wobec różnicy, bo staje się ona czymś faktycznym. Na przykład wielokulturowość, różnokulturowość staje się dla nas czymś oczywistym podobnie jak przekraczanie granic rozwojowych, które uznajemy za naturalny proces. Następna perspektywa rozumienia różnicy dotyczy nadawania wartości różnicy jako niezbywalnego warunku konstytuowania się tożsamości. Różnica może uzasadniać tożsamość i ją potwierdzać. Mówimy wtedy o oscylacji między różnicowaniem a tożsamością, o odróżnianiu siebie od kogoś/czegoś innego.

Walczak zestawia te „tradycyjne" perspektywy rozumienia różnicy z podejściem Jacquesa Derridy, dla którego oscylacja pomiędzy tożsamością, podobieństwem, przeciwieństwem, sprzecznością w ogóle nie jest różnicą (Derrida 1978). Są to raczej skutki „pracy" *różnicy*, gdyż sama *różnica* stanowi źródło doświadczania człowieka. Zdaniem Derridy, aby doświadczać, muszę stanąć przed skrajnością, czyli doświadczyć atopii. *Różnica*, z tej perspektywy, może być rozumiana jako przyczynowość konstytutywna, u podstaw której leży doświadczenie atopii – obcości/inności. Atopia – obcość /inność traktowana jest jako to, co wprowadza *różnicę* w obręb ruchu rozumienia i dopiero zapowiada z-rozumienie – także własnej aktywności. *Różnica* pojawia się wraz z doświadczaną innością, obcością, również umiejscowioną w nas samych (Ricoeur 2003). Pojmowanie *różnicy* z perspektywy Derridiańskiej heterologii nasuwa pytania o jej funkcję i miejsce w procesie doświadczania, o źródła tego procesu.

Następnie głos zabrała Izabela Kamińska-Jatczak, której wystąpienie dotyczyło refleksji związanej ze stosowaniem elementów Transwersalnej Analizy Aktywności (TAA) w praktyce badawczej.

Z perspektywy TAA aktywność stanowi źródło doświadczenia, z którego podmiot działający konstruuje reprezentacje na swój temat (Barbier 2016: 61, 190–194), jest nośnikiem obrazów siebie, jakie podmiot przekazuje innym (tamże: 127), a zarazem stymulatorem obrazów o sobie, jakie otrzymuje od innych (tamże: 128). Szczególnie interesujący wydaje się związek pomiędzy realizowaniem aktywności i wyrażaniem tożsamości poprzez aktywność. Ten związek daje o sobie znać w obrębie dyskursu charakteryzującego aktywności oddziaływania na drugiego. W tym dyskursie podmiot ujawnia preferencje, dążenia oraz tendencje związane z realizowaniem aktywności w indywidualny sposób. Jednocześnie wyjaśnia intencje związane z przekazywaniem określonych obrazów danych (obrazów siebie) w przebiegu aktywności usytuowanych oraz wyraża swoje przekonania dotyczące tego, jak postrzegają go inni.

TAA inspiruje do tworzenia dyskursu antropologii praktyki, w którym formułowane są przypuszczalne związki, dotyczące tego, jak aktywność i tożsamość jest konstruowana. Taka perspektywa pobudza do pojmowania tożsamości, również tożsamości profesjonalnej, jako przejawiającej się w wyrazach aktywności podmiotu działającego, takich jak: styl (tamże: 216), funkcje (tamże: 80–81), tendencje (tamże: 223–224) czy też sposoby aktywności (tamże: 211). W tym sensie wybrane pojęcia TAA mogą pełnić funkcję początkowych ram myślenia na temat tożsamości profesjonalnej, która wyraża się poprzez aktywność.

TAA stanowi sieć pojęć metateoretycznych pozwalających zrozumieć konstrukcję aktywności, w tym aktywności oddziaływania na drugiego. Jest to koncepcja, która stanowi jedynie ramy/narzędzia do „myślenia o myśleniu na temat aktywności" (głos profesora Barbiera w: Kamińska-Jatczak, Skoczylas-Namielska 2016: 227), jak to określa jej autor. Analizowanie wypowiedzi na temat konkretnych aktywności usytuowanych, jak na przykład aktywności asystentów rodziny,

wymaga trudu włączania czy też opracowania pojęć umożliwiających „pojmowalność" (*intelligibilité*) (Barbier 2016: 152–153) tychże aktywności na niższym poziomie abstrakcji. Dla badacza, który korzysta z TAA, niekiedy problematyczne staje się określenie teoretycznych związków pomiędzy pojęciami stanowiącymi elementy omawianej koncepcji, z pojęciami z innych ram teoretycznych, również wykorzystywanych w prowadzonym badaniu, jak na przykład interakcjonizm symboliczny.

TAA wywołuje refleksję dotyczącą granic pojmowalności tożsamości wyrażanej poprzez aktywność. Nasuwają się pytania o zależności pomiędzy komunikowaniem doświadczenia na temat aktywności a reprezentacjami aktywności oraz reprezentacjami tożsamościowymi. Jak badać zależności pomiędzy reprezentacjami tożsamościowymi konstruowanymi przez nas samych oraz tymi konstruowanymi o nas, przez innych? Jak uzyskać dostęp do momentów aktywności znaczących dla podmiotu działającego, gdyż oddziałujących na jego rekonstrukcję reprezentacji tożsamościowej? W obliczu powyższych pytań/wątpliwości zasadnicza wydaje się kwestia dotycząca rozpoznania funkcji materiału empirycznego w badaniu zorientowanym na transwersalną analizę aktywności.

Kolejnym panelistą był Marcin Kafar. Jego wystąpienie było wyrazem recepcji TAA dokonanej przez zaciekawionego dyskutanta, który sympatyzuje ze wspólnotą dyskursu analizy aktywności, ale jak dotąd nie wykorzystywał narzędzi TAA w praktyce badawczej czy też w refleksji nad prowadzonymi badaniami.

Kafar w swoim wystąpieniu rozwinął tezę, iż TAA jest wyrazem paradoksu tego, co uniwersalne i tego, co partykularne, który to paradoks stanowi jego zdaniem główny motor napędowy omawianej propozycji. Uniwersalność Barbierowskiej analizy aktywności można odnaleźć w dążeniu do tworzenia dyskursu „antropologii praktyki" czy też „antropologii praktyk profesjonalnych" (tamże: 16), przy założeniu, że „szerokiemu zakresowi pól praktyki odpowiada wspólna dla różnych pól badawczych struktura konceptualna" (tamże). W obrębie tego pola mieści się między innymi zachęta dla wszystkich już przekonanych albo prawie przekonanych do odnalezienia się w „nowym paradygmacie", nazywanym przez Jeana-Marie Barbiera „podejściem holistycznym" o charakterze transwersalnym (tamże: 22–23).

Paradoks tego, co uniwersalne i tego, co partykularne, najwyraźniej urzeczywistnia się, kiedy próbujemy wprowadzić w nasze życie intelektualne zasadę „uczynienia obcym tego, co jest uporczywie familijne" (tamże: 31). Praktyka zorientowana na realizację tej przesłanki Transwersalnej Analizy Aktywności pociąga za sobą konieczność konfrontacji z podejściem swoistym – programem o wyraźnie osobistym – Barbierowskim rysie, w którym można upatrywać źródeł wskazanego „partykularyzmu". Praktyk TAA z jakiegoś powodu powinien zyskać przekonanie, iż warto „zawiesić" lub nawet w ogóle zrezygnować z dotychczasowych ujęć rzeczywistości pojęciowej na rzecz alternatywnego rozwiązania. Wspomniany partykularyzm może zaś zadziałać jako „spust" lub – przeciwnie – jako „hamulec" heurystyczny; podczas gdy pierwszy zachęci kogoś do przekroczenia zewnętrznych

granic nowego paradygmatu, drugi będzie nas mniej lub bardziej skutecznie powstrzymywał przed znalezieniem się w orbicie jego oddziaływania. Po stronie zachęt można umieścić stanowisko ontologiczno-epistemologiczne zakładające, że tym, czym warto się zajmować, jest świat pozostający w ciągłym ruchu, świat, który jest zamieszkiwany przez człowieka zdolnego do działania, człowieka czynu, dla którego dążność do działania, życia, istnienia jest niezbywalna (tamże: 274). Po stronie czynników wyhamowujących można umiejscowić leżącą u podstaw TAA idiomatyczność strategii radzenia sobie z pojęciami, strategii polegającej na wytrącaniu danych pojęć z obszaru „zwyczajowych konceptualizacji", aby następnie poddać je, jak mówią semiotycy kultury, wtórnemu modelowaniu.

Kafar na koniec swojego wystąpienia postawił pytania wyrażające jego namysł epistemologiczny nad koncepcją Transwersalnej Analizy Aktywności oraz refleksję dotyczącą konsekwencji stosowania tego „narzędzia" w praktyce badawczej i dyskursie naukowym. Warto w całości przytoczyć treść pytań sformułowanych przez panelistę: „Co by się stało, gdyby usunięto ze słownika węzłowe pojęcie «aktywności», jak wówczas pracowałyby ze sobą pojęcia względem niego pomocnicze? Jaka, jeśli w ogóle, jest zasada «nadrzędnej prawdy» o aktywności przyjęta przez Jeana-Marie Barbiera na potrzeby definiowania poszczególnych pojęć? Czy Autor *Leksykonu Analizy Aktywności* uwzględniał wielorakie konsekwencje, jakie stoją za, przynajmniej poniekąd, arbitralnymi wyborami dotyczącymi proponowanych uzasadnień definicyjnych? Czy Autor zdaje sobie sprawę z tego, że wywołany przez niego ruch dyskursywny może być, przynajmniej potencjalnie, tak samo konstruktywny co destabilizujący?".

5. Przytoczone w tekście głosy wprowadzające do dyskusji na temat problematyki transformacji mogą stanowić zachętę dla Czytelnika do poszukiwania narzędzi myślenia o transformacjach nieustannie zachodzących w przestrzeni aktywności. Chodzi przede wszystkim o świadome i odpowiedzialne etycznie tworzenie dyskursu naukowego zawierającego pojęcia/narzędzia pozwalające nam werbalizować reprezentacje, jakie konstruujemy na temat aktywności i ich transformacji. Niniejsza dyskusja stanowi zaproszenie do namysłu, który otwiera się na nieustanny przepływ i zmianę wpisaną w istnienie podmiotów i ich aktywności. Myślenie w kategoriach Transwersalnej Analizy Aktywności skłania do oddalenia się od rutyny myślenia o aktywnościach własnych i cudzych oraz wyjścia poza kategorie dyskursu dyscyplinarnego, by ujrzeć przedmiot do myślenia w sposób wielowymiarowy, dający szansę na zauważenie mechanizmów identyfikujących/wyjaśniających przepływ procesów transformacji. Problematyka Transwersalnej Analizy Aktywności wyraża zmianę paradygmatyczną skrótowo określaną jako „odkrycie aktywności" (tamże: 133–136), pociągającą za sobą kulturę badań uwzględniających paradygmat transformacji, w którym istotne stają się związki pomiędzy nieustanną transformacją aktywności oraz transformacją podmiotu działającego. Z tej perspektywy myślenie o transformacjach staje się kwestią prymarną pozwalającą na odkrywanie aktywności badawczej, edukacyjnej, profesjonalnej, znajdującej

się w procesie przepływu i zmiany. Komplikacja tego procesu, jego równoczesność, decentracja, oscylacja oraz transformacja, wymaga dyskursu wyrażającego przekraczanie fragmentaryczności poznania, który odpowiada na epistemologię złożoności dziejącego się życia.

## Bibliografia[5]

Bachelard G. (1969) *La Formation de l'esprit scientifique. Contribution a une psychanalyse de la connaissance objective*, Paris, J. Vrin.

Barbier J.-M. (2016) *Leksykon analizy aktywności. Konceptualizacje zwyczajowych pojęć*, przeł. i oprac. E. Marynowicz-Hetka, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.

Barbier J.-M., Durand M. (red.) (2018), w kooperacji z C. Cohen, M.-L. Vitali, *Représenter/transformer. Débats en analyse des activités*, Paris, L'Harmattan.

Derrida J. (1970) *Structure, sign, and play in the discourse of the human sciences* w: *The languages of criticism and the sciences of man*, R. Macksey, E. Donato (red.), Baltimore, Johns Hopkins University Press, s. 247–272.

Derrida J. (1978) *Różnia*, przeł. J. Skoczylas w: *Drogi współczesnej filozofii*, M. J. Siemek (red.), Warszawa, Spółdzielnia Wydawnicza „Czytelnik", s. 374–411.

Durand M. (2017) *L' activité en transformation* w: *Encyclopédie d'analyse des activités*, J.-M. Barbier, M. Durand (red.), Paris, Presses Universitaires de France.
Jullien F. (2017) *Une seconde vie. Commencer véritablement d'exister*, Paris, Éditions Grasset & Fasquelle.

Kamińska-Jatczak I., Skoczylas-Namielska E. (2016) *Pedagogika społeczna w Uniwersytecie Łódzkim: przeszłość – teraźniejszość – przyszłość: kulminacja obchodów 70-lecia Katedry Pedagogiki Społecznej UŁ*, „Nauki o Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne", nr 2 (3), http://dx.doi.org/10.18778/2450-4491.03.13 [dostęp: 12.06.2019).

Kołakowski L. (2010) *Pochwała niekonsekwencji* w: *Nasza wesoła apokalipsa. Wybór najważniejszych esejów*, wybór i układ Z. Mentzel, Kraków, Wydawnictwo Znak, s. 37–48.

Lacan J. (1982) *Le Symbolique, l'imaginaire et le Réel (conférence à la Société française de psychanalyse)*, „Bulletin de l'Association freudienne", 1, s. 4–13.

[5] Bibliografia została przygotowana przez autorkę w celu lepszego objaśnienia przekazywanych treści, dlatego zawiera prace, do których autorzy przytaczanych wypowiedzi się odwoływali.

Marynowicz-Hetka E. (2016) *Kultura aktywności duchowej – niektóre elementy narzędzia analizy* w: *Poglądy pedagogiczne Bogdana Nawroczyńskiego i ich współczesne implikacje*, A. Walczak, A. Wróbel, M. Wasilewski (red.), Łódź, Wydawnictwo UŁ, s. 37–51.

Marynowicz-Hetka E. (2018) *Myśląc o życiu duchowym/mentalnym w kontekście aktywności: transformacje bezszelestne versus modyfikacje*, „Studia z Teorii Wychowania", t. IX, nr 1 (22), s. 9–23.

Merton R. (2002) *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, tłum. E. Morawska, J. Wertenstein-Żuławski, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.

Nawroczyński B. (1947) *Życie duchowe. Zarys filozofii kultury*, Kraków–Warszawa, Księgarnia Wydawnicza F. Pieczątkowski i S-ka.

Ricoeur P. (2003) *O sobie samym jako innym*, przeł. B. Chełstowski, Warszawa, Wydawnictwo Naukowe PWN.

Witkowski L. (2015) *Versus. O dwoistości strukturalnej faz rozwoju w ekologii cyklu życia psychodynamicznego modelu Erika H. Eriksona*, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls".

Witkowski L. (2018), *Humanistyka stosowana. Wirtuozeria, pasje, inicjacje. Profesje społeczne versus ekologia kultury*, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls", Wyższa Szkoła Biznesu (Dąbrowa Górnicza).

Witkowski L. (2018) *Przełom dwoistości w pedagogice polskiej*. *Historia, teoria, krytyka*, wyd. II, Kraków, Oficyna Wydawnicza „Impuls".